

על ניגון זה אמר לי אבי - הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש - שקבלה בידו ממה ששמע מאביו - הוד כ"ק אדמו"ר "צמח צדק" - בשם כ"ק זקנו אדמו"ר הזקן, שקיבל ממורו הרב המגיד ממזריטש שהי' נוכח באותו מעמד, אשר קודם ההסתלקות ציווה הבעל שם טוב לנגן את ניגון התעוררות רחמים רבים שחיבר הצדיק ר' מיכעלע מזלוצ'ב וכשסיימו לנגן הואיל הבעל שם טוב לומר:

"אני מבטיח לדורותיכם, מתי, היכן ומי שישיר ניגון זה של התעוררות רחמים רבים בהתעוררות של תשובה, הרי בכל היכל שאמצא בו - אשמע, - ישנם מלאכים המעבירים ידיעות ובשורות לנשמות - ואצטרף לשירה ואעורר רחמים רבים על השרים בעלי התשובה".

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הי' בחדוה גדולה והואיל להכריז אשר מכבד הנהו את כל הנמצאים בריקוד ומבקש אותם לשתות כוס לחיים עם כל הפירושים, ומאפס מקום לצאת במחול כנהוג, הוא מציע שכל אחד ירקוד על מקומו.

המסובים והעומדים ממלאים בקשת הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק באווות נפש וקריאות לחיים נשמעו מכל העברים. פתאום נשמע קולו של החסיד המקובל ר' יהודה ליב הופמן במצהלות שמחה וכל המסובים עמדו ממושבים ויתנו יד על כתף חברו וירקדו.

המשכת השמחה בנשמות ישראל

כשכלו לרקוד, הואיל הוד כ"ק אאמו"ר לומר:

כ"ק אאמו"ר - כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש - ביאר לי את נשמתם של רוב הניגונים המיוסדים - כוונתו התוכניים - ובתוכם את נשמתו ותוכנו של ניגון "התעוררות רחמים רבים" המיוחס לר' מיכעלע מזלוצ'ב, לאמר: הנשמה של הניגון היא "אשה קשת רוח אנכי" והתוכן של הניגון הוא "ואשפוך את נפשי לפני הוי"'. אשה קשת רוח אנכי מוסב על כנסת ישראל, מלכות דאצילות, אלא שכמו שזה באצילות היא חדוה ושמחה בלבד, ואילו למטה בנשמות ישראל הנמשכות מכנסת ישראל כפי שהיא באצילות, שייך הענין של קשת רוח ממש. הרי שהתוכן של הניגון ה"ואשפוך את נפשי לפני הוי"', הוא ההתעוררות רחמים רבים להמשיך את החדוה והשמחה שבכנסת ישראל שתהי' שמחה בנשמות ישראל.

הבעל שם טוב מבטיח - ממשיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את שיחתו הקדושה - כשישירו ניגון זה מתוך התעוררות של תשובה, יעזור בהתעוררות הרחמים רבים. . הבה ונשיר את ניגון התעוררות רחמים רבים בהתעוררות של תשובה.

(ספר השיחות ה"תשי"ג עמ' 169 ואילך (מהדורת לה"ק, עמק קנא-קעג))

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תסו
ערש"ק פרשת עקב ה'תשע"ד

"ארוך" ו"ארוך עץ" - מה היו בהם?

איך נוסף רעבון בישראל ע"י ה"מן"?

דרכי השב בתשובה המבוארים ברמב"ם

הסדר הנכון בלימוד התורה

אור
החסידות

הרכי החסידות

שיחות ואגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בענייני עבודת השי"ת

ניגון "התעוררות רחמים רבים"

הואיל הבעל שם טוב לומר: אני מבטיח לדורותיכם, מתי, היכן ומי שישיר ניגון זה של התעוררות רחמים רבים בהתעוררות של תשובה, הרי בכל היכל שאמצא בו – אשמע, ואצטרף לשירה ואעורר רחמים רבים על השרים בעלי התשובה

◇ ◇ ◇

מחזה נהדר בחרדת קודש והדרתו

הצדיק ר' מיכעלע מזלוצ'יב הי' אחד מהמסדרים ניגונים לפני הבעל שם טוב נ"ע.
- הרב ר' יעקב מרדכי ור' אשר גרוסמן מנגנים הניגון המיוחס להצדיק ר' מיכעלע מזלוצ'יב [בסעודת ה'שבע ברכות' של כ"ק אדמו"ר מהוריי"ץ נ"ע] והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרש"ב] עיני קדשו סגורות ומנגן עמהם בלחישת ובדביקות ודמעותיו נגררות על לחייו.

האברך החסיד ר' מענדל ב"ר זכרי' יפה – מיקטרינוסלב – ושנים מבחירי הבעלי כלי זמר – שבאו מויטבסק, מלווים את המנגנים בכינורותיהם בקול דממה מתאים לתנועות הניגון, מה שהרעיש את מיתרי לב המסובים והעומדים צופים. בחדר הושלך הס כאלו אין איש והמחזה נהדר בחרדת קודש והדרתו.

שלש פעמים, בזה אחר זה, ניגנו את הניגון, בכל פעם ופעם הגביהו המנגנים בפה ובכינור את קולם, נוסף על זה אשר כל בבא ובבא מהניגון היא בהגבהת הקול לגבי הבבא הקודמת.

כשכילו לנגן פתח הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עיני קדשו וכיבד את המסובים והעומדים במשקה, ויואיל להגיד:

קבלה בידינו אשר ניגון זה קראו הבעל שם טוב נ"ע בשם "ניגון התעוררות רחמים רבים".

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת עקב, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תסו), והוא אוצר בלום בענייני הפרשה מתוך רכבות ענייני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

◇ ◇ ◇

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

וכמה דורות דמלפנים – הסברה ישרה (לא שפאלטן א האָר) על אתר (לא להפגיש בדוקא הר עם הר ("ניט צוזאמענפירן דוקא א בארג מיט א בארג")). ובבירור הנפקא מינה לפועל ("מאי ביניהו" – שזהו לפעמים קרובות השמירה מלכת בדרך עקלתון).

.. המשך להנ"ל – אולי נודע לו משיטתי בזה. להוסיף עוד נקודה – ע"ד שהבליט והדגיש הגאון הרגצובי – למצוא המשותף שבענין פרטי זה שבתורה עם עוד פרטים, הכלל והגדר המאחדם. ומובנת העמקות ועאכו"כ הרחבות – הבאות עי"ז. וק"ל.

(ממכתב כ"ז שבת תשל"ו, נדפס בלקומי שיהות ח"י עמ' 572)

צריך שיהי' הן לימוד למיגרס והן לימוד לעיונא

אם ללמוד הרבה למיגרס ולהיות בקי בהם או ללמוד מעט בעיון טוב: הנה בכלל כל זה תלוי בהבקיאות והידיעות שיש לו עד עתה, ובכשרונותיו (ויעויין בגמרא סוף ברכות, סוף הוריות, ובירושלמי שם. ובמאמר דא"ח אמר רבא חייב אינש לבסומי בפורי'א ה'תש"ח ריש פי"ב ובהערה שם), ולכן יתייעץ בזה עם הנהלת הישיבה על אתר והם יורוהו בפרטיות, ובכללות הרי ידוע מכבר שכל אחד צריך להיות לו לימוד למיגרס ולימוד לעיונא הן בנגלה דתורה והן בתורת החסידות.

(אגרות קודש ח"י עמ' סד)

יוצא לאור על-ידי:

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב שמואל אבצן, הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

נדפס באדיבות: The Print House

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237 • (718) 628-6700

תוכן העניינים

תורת היים

מכתבי קודש עם עצות והדרכות
בענייני עבודת השי"ת בחיי היום יום

ללמוד, הא כיצד?

לימוד התורה מבלי להכנס לחשבונות וכללים באופן הלימוד

ידוע הכתוב "האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים": כמה וכמה דורות היו לומדים תורה מבלי הכנס בחשבונות רבים באיזה אופן יש לסדר הלימוד שיהי' מוצלח ביותר ומתאים לכללי חכמת החנוך וכו' וכו'. וחדשים מקרוב באו ומתעמקים בסדרים ותחבולות שונות, והתוצאות משיטות אלו הם הפכים ממה שראוי לכאורה לקוות מהם כו'.

כי בדורות הראשונים הי' החשק גדול ללמוד התורה בלי התחכמות יתירה, וגדלה גם כן ידיעת התורה בכמות וגם באיכות. מה שאין כן בהלימוד שאחר כל הכללים הנ"ל, נתמעטו הלומדים, ונתמעט החשק שלהם, וכו'.

וככל הדברים האלה הוא ג"כ בלימוד תורת החסידות, שהדרך היותר נכונה היא, שלא לבקש חשבונות רבים, אלא ללמוד ולחזור ללמוד, ולא להביט על השעון ולעשות חשבון כמה ענינים השיג במשך שעה זו, ולכשיהפך ויחזור ויהפך בלימוד תורת החסידות אזי בדרך ממילא יזככו מוחו ולבו ויהיו כלים מוכשרים לקבל את אור תורת החסידות והעיקר - גם את המאור שבה.

(אגרות קודש ח"ה עמ' צ)

שיטת לימוד בהסברה ישרה על אתר

הפצת לימוד תורה שבעל פה - מובן שנכון וטוב הוא בכל האופנים האפשריים. וכיון שכמאמר חז"ל "אין דעותיהן שוות" - הרי "גם" בזה כמה שיטות ודרכים, וכמדומה שדוקא לאחרונה מתפשטת ומתקבלת יותר ויותר שיטת ודרישות גדולי ישראל דכמה

ה. מקרא אני דורש.....

מה הי' בתוך ה"ארון עץ" ש"הי' יוצא למלחמה"?
מכיון שהלוחות היו בתוך ה"ארון" שעשה בצלאל, מה הי' בתוך "ארון עץ"? / באם בפסוק "ושמתם בארון" מדובר על "ארון עץ", איך ילפינן מיני' בגמ' ש"שברי לוחות" מונחות בתוך הארון שעשה בצלאל? / ביאור בענין "לוחות ושברי לוחות מונחין בארון"
(ע"פ לקושי שיחות ח"ט שיחה לפרשת וילך ושיחה לפרשת ברכה)

ט. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

י. יינה של תורה.....

שני פנים ב"חם מן השמים
עושר ועוני במן - הכהנה לנסיון העשירות ונסיון העניות / דוקא העשירות במן הביאה לעניות / חכמת העולם יש בה ישות וחכמת התורה מביאה לתכלית הביטול והשפלות / לימוד התורה מביא רעב ורצון ללמוד ולהשיג עוד / "בלתי אל המן עינינו"
(ע"פ לקושי שיחות ח"ד שיחה לפרשתנו)

יד. פנינים.....

דרוש ואגדה

טו. חידושי סוגיות.....

בענין דרכי השב בתשובה המבוארים ברמב"ם
יבאר דברי הרמב"ם לענין דרכי השב בתשובה, די ש ב' גדרים בכפרת חטא - מצד ביטול העון ומצד השתנות הגברא / עפ"ז יבאר עומק כוונת המדרש דהתשובה היא "שחד" שנוטל הקב"ה (משיחת ט"ו באב תשמ"ב)

כח. תורת היים.....

עצות בעניני פרנסה

ל. דרכי החסידות.....

בעבודת ה' אין דבר קטן

מקרא אני דורש

מה הי' בתוך ה"ארון עץ" ש"הי' יוצא למלחמה"?

מכיון שהלוחות היו בתוך ה"ארון" שעשה בצלאל, מה הי' בתוך "ארון עץ"? / באם בפסוק "ושמתם בארון" מדובר על "ארון עץ", איך ילפינו מיני' בנמ' ש"שברי לוחות" מונחות בתוך הארון שעשה בצלאל? / ביאור בענין "לוחות ושברי לוחות מונחין בארון"

"בעת ההיא אמר ה' אלי, פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ. ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת, ושמתם בארון" (פרשתנו י, א-ב). ומפרש רש"י את ענינו של "ארון עץ" זה:

"לא זה הוא הארון שעשה בצלאל, שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים, כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן, ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכ"ל; נמצא זה ארון אחר הי', וזהו שהי' יוצא עמהם למלחמה. ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה".

העולה מדבריו, שהיו שני ארונות (ראה גם דברי דוד - להט"ז - על אתר): "ארון עץ" שעשה משה ובו שם את הלוחות השניות לאחר שקיבלם מהקב"ה, ועוד ארון שעשה בצלאל כחלק מבנין המשכן - שבו הושמו הלוחות השניות לאחר מכן (כלומר: הוציאו הלוחות מה"ארון עץ" והעבירו אותם להארון דצלאל), ואותו ארון הושם בבית קדשי הקדשים.

מה נעשה בה"ארון עץ" שעשה משה - לאחר בנין המשכן? רש"י מפרש כאן, שהוא "הי' יוצא עמהם למלחמה". אמנם לא פירש מה יש בתוך הארון (לאחר שהלוחות ניתנו בתוך הארון שעשה בצלאל); וכבר פירש דבר זה כפ' בהעלותך (י, לג), וז"ל:

"וארון ברית ה' נוסע לפניכם דרך שלשת ימים - זה הארון היוצא עמהם למלחמה,

עונו מתחילתו⁴⁰ - הרי מצד ה"שינוי גברא" הנפעל ע"י תשובה, כיון שנקודת ההתחדשות בהגברא כבר נעשית ע"י עשיית התשובה, הרי (כלפי שמיא גליא (ש) הוא מציאות חדשה לגמרי⁴¹ (ואינו אלא מחוסר זמן עד שהנקודה תתפשט בכל עניני האדם⁴²), ולכן "נמחל לו לגמרי מה שעבר על מצות המלך כו' ונפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב" - כי נתבטלה מציאותו של החוטא ואין כאן מי להעניש, כנ"ל.

ועפ"ז יש לבאר עוד דיוק בלשון המדרש הנ"ל בריש הסעיף - "ומהו השוחד . . . תשובה ומעשים טובים", דלכאורה "מעשים טובים" מאי בעי הכא - הרי אדרבא, אין הקב"ה מקבל שוחד של "מעשים טובים" (כנ"ל מהרמב"ם) כ"א רק של תשובה ונלהוסיף, שבמדרש שוחר טוב (נסמן לעיל) הגירסא "תשובה ומעשים טובים ותפלה" (או "תשובה ותפלה וצדקה" (מדרש תהלים - הוצאת באבער)), ומסיים "עד ששערי תפלה פתוחים עשו תפלה⁴² ותשובה". וצ"ע.

(40 בסגנון אחר: הכפרה מצד ביטול חפצא דהעון - שזהו ענין שבמעשה - א"א לה לבוא עד שנעקר ונמחק בפועל ובעשי; משא"כ הכפרה מצד שינוי הגברא, היינו מה שמתגלה רצונו האמיתי ש"רוצה הוא לעשות פ"ה המצות ולהתרחק מן העבירות" (רמב"ם הל' גירושין ספ"ב), וכיון שרצון זה ישנו אצלו במציאות, וכבר נתגלה אצלו, הרי נכלל בזה ("בכח" עכ"פ) "שינוי גברא" בשלימותו.

(43 ראה גם שערי תשובה שבהערה 10.

(44 וי"ל שזהו הטעם שתשובה אינה מכפרת בלי וידוי ובקשת מחילה (רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"א. וראה השקו"ט במג"ח שנסמן לעיל בפנים) - כי ע"י הוידוי, באה התשובה (שבלב) בדיבור, דעקימת שפתיו הי' מעשה.

(41 ראה ער"ז לקו"ש חכ"ד (ע' 242), שמצד ה"בכח" פ"ה תשובה היא תשובה מאהבה, ולדעת רע"ק שהעתידי מכריע את ההוה, הי"ז כאילו היא עתה כן. ע"ש.

(42 בהוצאת באבער ליתא כאן "תפלה".

לענשו ע"ז ח"ו בעוה"ב³² ונפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב³² (לשון אדמו"ר הזקן בתניא אגרת התשובה רפ"ב). כלומר: מחיקת ועקירת העון לגמרי (עד שלא ישאר ממנו רושם כלל) ה"ה רק ע"י תשובה מאהבה (ראה יומא שם, סע"א וברש"י שם)³³, ולכן יש מקום מצד שורת הדין לומר, שכל זמן שלא הגיע למצב זה, לא נמחק עונו, א"א שיתכפר לו עונו לגמרי³⁴; וזהו החידוש שב"שוחד" דתשובה, שכיון שקיים האדם מצות התשובה ע"פ הלכות התורה, דהיינו כמ"ש הרמב"ם (שם ה"ב) שגמר בלב לעזוב החטא ושלא יעשהו עוד³⁵, עם הוידוי ובקשת מחילה³⁶ – נמחל עונו לגמרי.

ואעפ"כ אין נטילת "שוחד" זו היפך ציווי התורה "ושוחד לא תקח" – כי זה שכפרת התשובה היא בגדר "שוחד", היינו רק לגבי בני אדם³⁷, דאין לדיין אלא מה

(32) דיוק הלשון "בעוה"ב" – ראה לקמן הערה 38.

(33) פרטי הדרגות בתשובה ואופני ביטול ותיקון החטא (ע"ד ההלכה) ראה צפע"נ על הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב. לקו"ש ח"ז עמ' 185 ואילך. ובכ"מ.

(34) ראה תניא ספכ"ד (בהגהה) שהעונש תלוי בגודל הפגם.

(35) וכ"כ באגרת התשובה פ"א (צא, רע"א).

(36) כמ"ש הרמב"ם שם (ושם רפ"א) – שרק אז מקיימים מצות התשובה מה"ת בשלימותה (ראה אגה"ת פ"א. וראה לעיל הערה 31).

(37) ראה גם דרך חיים לאבות שם, "שנק' התשובה ומע"ט שוחד מפני שהוא שוחד בערך ב"ד שלמטה שאם עבר עבירה. . אין ב"ד של מטה משנים הדין".

אלא ששם הביאור הוא בנוגע לדין האדם (שאין ב"ד שלמטה משנים הדין גם אם עשה תשובה – שלימה באמת ובפועל); וכאן בפנים מבואר –

שעיניו רואות³⁸ (ב"ב קלא, רע"א (וש"ג)), וכיון שאין כאן "תשובה מעולה" בשלימות, לכן הוי הכפרה "שוחד" (וזהו כוונת הכתוב "ושוחד מחיק רשעים יקח"); אבל מצד הקב"ה, שרואה ללב, ומכיר אמיתת הענין שבכל עשיית תשובה (ע"פ תורה) ישנו שינוי גברא (הנזכר לעיל ס"א באורך בביאור דברי הרמב"ם), הרי בכוחה של תשובה לפעול שיומחל לו העון לגמרי (ולכן לאמיתתו אין זה בגדר שוחד).

והנה, לעיל ס"א נתבאר בארוכה בדברי הרמב"ם, דבגדר ביטול גזר דינו של אדם יש גדר מחודש – דמלבד ביטול החפצא יש גם ביטול גזר דין שע"י השתנות הגברא להיות איש אחר. ועפ"ז יתבאר היטב גם הטעם שהכפרה שע"י התשובה אינה ענין "שוחד" לגרועותא (גם אם אינה "תשובה מעולה" המוחקת ועוקרת את העון לגמרי) – ובהקדם משנ"ת במ"א (ראה "אגרת התשובה עם מ"מ וליקוט כו" (קה"ת, תשמ"ו) עמ' סט ואילך. שם עמ' קט ואילך. לקו"ש ביאורים בלקוטי לוי"צ על אגה"ת עמ' 116. ועוד), דזה שהתשובה הופכת את האדם למציאות חדשה, נוגע גם להלכה בפועל – שהרי ע"י התשובה נהפך האדם מרשע (הפסול לעדות וכו') לאיש כשר³⁹

בנוגע ל"התשובה עצמה, שגם אם לא עשה תשובה (בפועל) מעולה בשלימות, מ"מ, מכיון שקיים מצות תשובה ע"פ תורה, מתכפר עונו לגמרי (וכדלקמן בפנים).

(38) וכידוע מ"ש בתשובת הנו"ב (או"ח מהד"ק סל"ה). – ומודגש גם באגה"ת שם גופא, שנפטר (רק) מן הדין בעוה"ב, היינו מעונש ב"ד של מעלה אבל לא מדין ב"ד של מטה.

(39) ראה אגה"ת פ"א (צא, רע"א). וש"ג.

ואולי יש לומר, שמטעם זה הרי לשון הש"ס הוא: "אשר שברת ושמתם – מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון", ולכאורה, למה העתיקה הגמרא מהכתוב רק את התיבות "אשר שברת ושמתם" ולא הוסיפה להעתיק גם תיבת "בארון"?

אלא שהשמטה זו דתיבת "בארון" היא בכוונה – לרמז שה"ושמתם" (של השברי לוחות, "אשר שברת") לא הוי "בארון" שעליו מדובר בכתוב זה; והיינו, שאמנם דורשים מהפסיקות דתיבות "אשר שברת" לתיבת "ושמתם" שיש לשים את שברי הלוחות בארון, אבל אין הכוונה ל"ארון עץ" שעשה משה שבו מדבר פשט הכתוב (כי לשיטת הש"ס היו שברי הלוחות ביחד עם הלוחות השניות, בארון שעשה בצלאל).

[ולהעיר שבמנחות צט, א וכן בירושלמי שקלים פ"ו ה"א – ועוד – הובאה גם תיבת "בארון" ("אשר שברת ושמתם בארון"), ושם מפורש "וארבעה לוחות היו בו שנים שלמים ושנים שבורים". וראה עוד בכללות הענין – וכן בשיטת רש"י בפירושו עה"ת – במדור זה לש"פ תרומה תשע"ג].

ד. והנה, עוד מצינו בגמרא (ב"ב שם. ועוד) בדרשת התיבות "אשר שברת": "אמר לו הקב"ה למשה, יישר כחך ששברת".

[ראה שקו"ט בחדא"ג מהרש"א שם – אם הלימוד הוא מתיבות "אשר שברת" שבפרשתנו, או מתיבות אלו שבפ' תשא (לד, א). אבל מדברי הראשונים (רמב"ן ב"ב שם. ח' המיוחסים להריטב"א שבת פז, א. ועוד) מוכח שהלימוד הוא מפרשתנו דוקא].

והובאה דרשה זו בפירוש רש"י על התורה – לקמן בסוף פ' וזאת הברכה, בפירוש הכתוב "לעיני כל ישראל", וז"ל:

"שנשאו לבו (של משה) לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר 'ואשברם לעיניכם', והפסימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר 'אשר שברת', יישר כחך ששברת".

ולפום ריהטא צ"ע, למה לא הביא רש"י דרשה זו על אתר, בפירוש הכתוב "אשר שברת", אלא המתין מלפרש דבר זה עד סיום פרשת "וזאת הברכה" (שהוא סוף התורה כולה).

ואמנם כד דייקת, קושיא מעיקרא ליתא, כי: רש"י בא לפרש "פשוטו של מקרא" – והרי עצם הלשון "אשר שברת" (הן בפרשתנו והן בפ' תשא) מתפרשת שפיר פשוטה כמשמעה, ואין הכרח להעמיס עלי' משמעות זו ד"יישר כחך ששברת", ולכן במקומו לא פירש רש"י דבר זה שאין הפשט מכריחו;

דוקא כאשר בא רש"י להתיבות "לעיני כל ישראל", שפירושם "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם", וראה שענין זה מונה הכתוב בתוך השבחים והמעלות של משה, אז הוכרח להוסיף שמשא קיבל מהקב"ה "יישר כחך" על שבירת הלוחות, ונסתייע מהלשון "אשר שברת".

ואולם, כיון שכל הענינים שבתורה הם בתכלית הדיוק, מסתבר לומר (בדרך הרמז

והסוד) שזה שבמקומו לא הזכיר רש"י את ה"ישר כח" שקיבל משה על שבירת הלוחות, אלא רק בסיום פרשת "וזאת הברכה" – יש בו כוונה עמוקה, וכדלקמן.

ה. והנה גם בעצם הענין יש לדקדק (וכמו שהקשה בפנים יפות פ' תשא): אם הקב"ה רוצה לתת "ישר כח" למשה על כך ששבר את הלוחות – "אשר שברת" – מדוע לא אמר לו זאת מיד (באותו היום, או למחרת), אלא רק ארבעים יום לאחר מכן, כאשר צוה אותו בעשיית הלוחות השניות?

והביאור בזה:

בנוגע לחטא העגל איתא בגמרא (ע"ז ד, ב ובפרש"י) "לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה". והיינו, שזה שהקב"ה עשה שהיצה"ר תהי' לו שליטה על ישראל והוא יצליח להביא אותם למעשה העגל, הוא בשביל העיזוי דתשובה שבא על ידי זה.

ועד"ז מובן בנוגע לשבירת הלוחות – המסובבת מחטא העגל – שהטעם (בפנימיות) לשבירת הלוחות הוא, בכדי שע"ז יבואו להעיזוי של לוחות שניות, שהם "כפלים פתושי" לגבי הלוחות הראשונות, כדברי המדרש הידועים (שמו"ר רפמ"ו).

ובזה מבואר הייעוד שמצינו לגבי היום שבו נשברו הלוחות, שבעה עשר בתמוז, (בזמן הזה נקבע ליום תענית, אך בימות המשיח) הוא עתיד להיות "לששון ולשמחה" (זכרי' ה, יט ובמפרשים. נוסח ה"סליחות" ל"ז תמוז. ועוד. וראה בארוכה לקוטי שיחות חט"ו עמ' 414 ואילך. וש"נ) משום המעלה שבדבר.

אמנם, זה ש"ז תמוז יהי' "לששון ולשמחה" – יהי' רק לעתיד לבוא, ואילו בזמן הזה הרי הוא יום צער ותענית; והטעם לדבר – כי אמנם על ידי שבירת הלוחות התחיל ענין התשובה אצל בני ישראל, אבל שלימות הגיזוי של מעלת התשובה תהי' רק לעתיד לבוא, כאשר ייבטל החטא לגמרי (ראה סנהדרין קב, א), ובינתיים הרי אנו רואים בעיקר את הענינים הבלתי רצויים שבאו כתוצאה משבירת הלוחות.

ומעתה מבואר מדוע לא נאמר למשה "ישר כחך ששברת" מיד לאחר השבירה, אלא רק בהציווי על לוחות שניות – כי רק אז התחילו לראות העיזוי שנפעל ע"י שבירת הלוחות: נתינת הלוחות השניות שהיו "כפלים לתושי", כנ"ל;

וזהו גם הטעם הפנימי שבפירוש רש"י על התורה – שהוא מתאים ל"בן חמש למקרא", היינו: שצריך להיות באופן פשוט וגלוי – בא ענין זה של "ישר כחך ששברת" רק בסיום פרשת "וזאת הברכה", כאשר מסופר על זה שהקב"ה הראה למשה רכינו את מה שעתידי להתרחש באחרית הימים "עד היום האחרון" (רש"י ברכה לד, ב) – כי דוקא אז יתגלה בשלימות העילוי שהגיעו אליו ישראל ע"י שבירת הלוחות, וכן תהי' לנו בב"א.

רו"ל (יומא פו, ב), שע"י תשובה מאהבה – "זדונות נעשות לו כזכיות", היינו שלא רק שתשובה מאהבה מבטלת העון לגמרי (עד ש"נעקר העון מתחלתו" (רש"י יומא שם, סע"א ד"ה כאן מאהבה)), אלא שהופכת את העון לזכות²⁶ [ויעויי' בחדא"ג מהרש"א (יומא שם ד"ה נעשו לו) דפירש ש"מוסיף במעשיו הטובים יתר מכדי הצורך. . והרי אותן מעשים טובים שמוסיף הם נעשים לו כזכיות". אבל לכאורה אין זה פשטות לשון חז"ל כלל, דפשטות הלשון מורה שהעון גופא נהפך], אלא שדבר זה אין לו מקום ע"פ דין התורה²⁷. וי"ל, שזהו אחד הביאורים במחז"ל (יל"ש תהלים מזמור כה (רמז תשב)) "שאלו לתורה חוטא מה עונשו א"ל יביא אשם ויתכפר לו שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו", שהחידוש במענה הקב"ה "ויתכפר לו" הוא, ש(ע"י תשובה מאהבה) "זדונות נעשות לו כזכיות"²⁸, וזה אין לו מקום ע"פ התורה (מצ"ע), ולכן, ה"תורה" (מצד עצמה) לא יכולה לתת עצה זו, ורק הקב"ה חידש ד"יעשה תשובה ויתכפר לו"²⁹, וזהו

26) ובתניא פ"ז (יב, א) מוסיף אדמו"ר הזקן "כזכיות ממש".

27) וראה ע"ח ש"מ ט ספ"ח.

בתניא שם שנהפכים לזכיות – הואיל ועל ידי זה בא לאהבה רבה זו". וראה בארוכה לקו"ש ח"ז עמ' 183 ואילך. – אבל לאחרי כל הביאורים, זה שמעשה העון ייהפך לזכות ה"ז לא כפי גדרי התורה, והוא רק מפני (מענה) הקב"ה "יעשה תשובה כו", כדלקמן בפנים.

28) עיין אה"ת יוהכ"פ ס"ע א'תקנו ואילך.

29) אלא שזה גופא מתגלה ע"י התורה, כי כל הענינים נקבעים אך ורק ע"פ התורה, כמשנ"ת

איברא, דדוחק לפרש כן כוונת המדרש לענין שוחד, דהא חזינן ד"זדונות נעשות לו כזכיות" נעשה רק ע"י תשובה נעלית ביותר, תשובה מאהבה (רבה³⁰), ובמדרש משמע דקאי בכל אופני תשובה. ותו קשה לפרש כנ"ל, דהא החידוש ד"זדונות נעשות לו כזכיות" אינו שייך לכפרת העון (כי לזה מספיקה מחיקת ועקירת העון) – ומפשטות לשון המדרש ("נוטל כו' עד ששערי תשובה פתוחים עשו תשובה") משמע, שמדובר בענין זה שבתשובה – המביא כפרת החטא.

ולכן נ"ל להיפך, שה"שוחד" שבתשובה הוא בזה שבשביל כפרה גמורה על החטא אין צורך ב"תשובה מעולה" (לשון הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"א. ע"ש), היינו בשלימותה, אלא כ"ל מעשה של תשובה פועל "כפרה ומחילת העון, שנמחל לו לגמרי מה שעבר על מצות המלך כשעשה תשובה שלימה"³¹ ואין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין

במ"א.

30) כ"ה בתניא שם. – כי סתם תשובה מאהבה רק עוקר העון מתחלתו, משא"כ ע"י תשובה מאהבה רבה – נעשו כזכיות. וראה הנסמן לקמן הערה 33.

31) ואין כוונת אדה"ז ב"תשובה שלימה" כאן לתשובה מאהבה או "תשובה מעולה" (שברמב"ם כנ"ל), אלא קיום מצות תשובה בשלימותה, עם וידוי ובקשת מחילה (ראה לקמן הערה 36) ולא רק "עזיבת החטא בלבד" (כבאגה"ת שם פ"א), כמשנ"ת במק"א.

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

היו מצויינים – במצוות דוקא

ושמתם את דברי אלה על לבכם ועל נפשכם וקשרתם אותם לאות על ידיכם והיו לטטפות בין עיניכם. ולימדתם אותם את בניכם גו' וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך (יא, יח-כ)

ופי' רש"י: "ושמתם את דברי – אף לאחד שתגלו היו מצויינים במצות, הניחו תפילין, עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו".

וצ"ע במה שהשמיט רש"י הציווי "ולמדתם" (תורה), דדוחק גדול לומר שהכתוב "ושמתם את דברי" קאי רק על תפילין ומזוזות, ולא על ה"ולמדתם" שביניהם.

וי"ל בזה: מצוות הם דברים שבמעשה, וככל שמתרגלים בקיומם יותר, נעשה קיומם נקל יותר. ובאם יפסיקו מלקיימם בזמן הגלות, הרי כשיחזרו בניי מהגלות יהיו כחדשים, וטורח יהי' להתרגל בקיומם מחדש.

משא"כ בלימוד התורה, הנה אדרבה, טבע האדם שמתענג בדברי שכל חדשים דוקא, משא"כ לחזור על ענין ושכל ישן שכבר יודעו.

(נ"פ לקופי שיחות ח"פ עמי' 80 חצ' 9)

המצוה על-שם גומרה

כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען.. ובאתם וירשתם את הארץ (ח, 8)

כל המצוה . . אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה (תנחומא. הובא בפרש"י).

לפום ריהטא, ע"פ ביאור זה ב"כל המצווה" – אם התחלת במצוה גמור אותה – המשך הכתוב תמוה, דמדוע דווקא גמר קיום המצווה יביא ל"ובאתם וירשתם את הארץ"?

וי"ל שכונת הכתוב כך היא: אף שבמשך ארבעים השנה במדבר קיימו בני אותו הדור תורה ומצוות, מ"מ "אין המצוה נקראת אלא ע"ש גומרה", ומכיון שלפועל לא נכנסו אנשי דור המדבר לארץ ישראל, הרי ביאת וירשת הארץ תלוי' ועומדת בקיום התורה והמצוות של הדור של שנת הארבעים, שהם יכנסו לארץ בפועל ויגמרו את המצוה.

והיינו, שביאת וירשת הארץ תהי' רק בזכות זה שאתם "תשמרון לעשות", כי דווקא אתם הגומרים את המצוה.

(נ"פ לקופי שיחות ח"פ עמי' 94 ואילך)

שלוקח שוחד¹⁷], ומבואר במדרש (יל"ש תהלים מזמור יז (רמז עתר)) "ומהו השוחד שהקב"ה נוטל מן הרשעים בעולם הזה תשובה ומעשים טובים, אמר הקב"ה לישראל בני עד ששערי תשובה פתוחים עשו תשובה שאני נוטל שוחד בעוה"ז¹⁸ אבל משאני יושב בדין לעולם הבא¹⁸ איני נוטל שוחד שנאמר¹⁹ (משלי ו, לה) לא ישא פני כופר²⁰ (וכ"ה במדרש שוחר טוב (תהלים) שם (בשינוי לשון²¹)) – והיינו, שענין התשובה הוא בגדר לקיחת "שוחד"²².

והנה ע"פ המדרש הנ"ל מובן החידוש בכתוב דידן ש"ה' אלקיכם . . לא יקח שוחד" – דאע"פ שמצינו ענין של נטילת שוחד אצל הקב"ה, ה"ז אך ורק בענין התשובה, אבל אין הקב"ה מקבל שום ענין אחר – גם ענינים של תומ"צ – כ"שוחד", וכמ"ש הרמב"ם²³ (בפירושו המשנה (אבות ספ"ד) "שאינ לפניו כו' ולא מקח שוחד"²⁴)

17) משא"כ בת"י, רלב"ג מצודות ועוד שם.

18) ולהעיר עד"ז מספרי נשא שם, בנוגע לסתירת הכתובים אם "ישא פנים" או "לא ישא פנים".

19) וצ"ע שלא הביא הכתוב דפרשתנו "אשר גו' ולא יקח שוחד" (וכמובא בשו"ט מזמור מו דלהלן הערה 22).

20) במשלי שם "כל כופר", ומסיים "ולא יאבה כי תרבה שוחד" – וכן הועתק במדרש שו"ט מזמור יז שם.

21) וראה לקמן בסוף הסעיף.

22) וראה ספורנו פרשתנו כאן "זולתי בתשובה השלימה". – וראה מדרש שו"ט מזמור מו (וביל"ש שם רמז תשנב).

23) ראה גם רמב"ן וספורנו פרשתנו כאן. וראה ספרי ברכה לג, ו. מדרש תהלים רפ"א. ועוד.

24) ולהעיר מהשקו"ט במפרשי רש"י פרשתנו

וז"ל: לא יקח שוחד הטובות כמו שיעשה אדם אלף טובות ורעה אחת שלא ימחול הש"י מעבירה ההיא לרוב טובותיו ויחסר לו מאלף טובותיו טובה אחת או יותר אבל יענש על זאת הרעה האחת ויגמלהו על הטובות ההם כולם.

כן צריך ביאור (נוסף על הנ"ל איך יתכן שה' אלקים אמת יקח שוחד) – כיון שלקיחת שוחד אסורה, מהו הענין המיוחד שבתשובה שבגללו "הותר" האיסור ו"הקב"ה נוטל (שוחד) מן הרשעים בעוה"ז תשובה ומעשים טובים"?

והנה, במדרש שמואל²⁵ (במשנה הנ"ל) ביאר ההבדל בין "שוחד" לתשובה ו"שוחד" דתומ"צ בכלל (שברמב"ם שם) – "ענין התשובה לחוד וענין שאר המצוות לחוד, כי ענין התשובה שמכפרת הטעם הוא כי בהיות האדם מתחרט מן העון . . בזאת התשובה מכבס את נגע נתק העון אבל מי שיש לו אלף אלפי רבבות של מצות ומיעוט עונות . . ולא התודה עליהם בודאי שאותם העבירות יעמדו במקומם ואיך יוסרו מבלתי מסיר". אבל עפ"ז אינו מובן לאידך גיסא – כיון שע"י התשובה נכבס ובטל העון, מדוע נקראת (כפרת עונות ע"י) התשובה בשם שוחד שמוכנו נתינת הנאה כדי להטות הדין – הרי אין כאן (עון – סיבת ה)דין?

לכאורה יש לומר בהקדים מה שאמרו

כאן בפ"י דברי רש"י "לפייסו בממון". וראה לקו"ש שם עמ' 75 ואילך.

25) נעתק ג"כ בצידה לדרך על פרש"י כאן. וראה גם דרך חיים (להמהר"ל) לאבות שם.

גינה של תורה

שני פנים בלחם מן השמים

עושר ועוני במן - כהכנה לנסיון העשירות ונסיון העניות / דוקא העשירות במן הביאה לעניות / חכמת העולם יש בה ישות וחכמת התורה מביאה לתכלית הביטול והשפלות / לימוד התורה מביא רעב ורצון ללמוד ולהשיג עוד / "בלתי אל המן עינינו"

כבר נתבאר במדור זה כמה פעמים, אשר כוונת המכוון בבריאת והתהוות העולם היא "להיות לו ית' דירה בתחתונים" התחילה להתמלא בעיקר בכניסת בני ישראל לארץ. דכל זמן שהיו במדבר מוקפים בענני הכבוד, אוכלים לחם מן השמים ושותים מים מבארה של מרים - היה זה בבחינת רוחניות עדיין, ורק כאשר התחילו לעסוק בענייני העולם דחרישה וזריעה, ובמצוות התלויות בארץ - אז החל להתממש החפץ העליון בבריאת העולם.

ובאמת אותן ארבעים שנה שהלכו בני-ישראל במדבר, היו הכנה והכשר מצוה לכניסה לארץ - דע"י ההתעלות הנפלאה שהיתה להם במדבר, היו יכולים לעסוק אח"כ בבנין ה"דירה לו ית'" בארץ ישראל.

את העילוי האמיתי בעבודת השי"ת, אפשר לראות דוקא בשעה שישנם ניסיונות.

לקראת שבת

ה"שוחד" היא לעוור עיני חכמים, לפפוק היפך הדין. וא"כ, בשלמא הא ד"לא ישא פנים" יש בו חידוש, כי כיון שבנ"י הם בנים למקום, יתכן שמצד רחמי הקב"ה (אבינו שבשמים) על בניו ישא פנים אליהם, וכמפורש בברכת כהנים (נשא ו, כו) "ישא ה' פניו אליך", שהקב"ה נושא פנים לישראל¹³, שכובש כעסו (רש"י ועד"ז ספרי) נשא שם) ומוחל עוונותיהם [וכמבואר במפרשים (דבק טוב, משכיל לדוד ועוד¹⁴), שזהו טעמו של רש"י שפירש "לא ישא פנים - אם תפרקו עולו", שרק כאשר בני"י (לא רק חוטאים סתם, אלא) פורקים עולו ח"ו, אזי אין הקב"ה נושא פנים לישראל¹⁵]; אבל בנוגע ל"לא יקח שוחד" - תמוה הדבר עד למאד, מהיכי קא סליק אדעתין שהקב"ה יקח שוחד ח"ו? (נוסף לזה שלקחת שוחד מפורש בתורה "ושוחד לא תקח" (משפטים כג, ח), "ולא תקח שוחד" (שופטים טז, יט), ואמרו רז"ל (שמו"ר פ"ל, ט) "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות", וכי איך יתכן ש"ה' אלקים אמת" (ירמי' י, י) יקח שוחד ח"ו להטות דין אמת¹⁶.

וביותר תמוה, דמצינו שהקב"ה אכן לוקח שוחד, כדכתיב (משלי יז, כג) "ושוחד מחיק רשעים יקח" [ופירש רש"י דהיינו

הי' קיים היו צריכים גם קרבן לכפרה, שהוא כמו "פרקליט שנכנס" אל המלך לרצותו (זבחים ז, ב וברש"י שם); משא"כ "שינוי השם" הוא ענין אחר לגמרי: שהבעל תשובה נעשה מציאות חדשה לגמרי ועד שנעשה כאיש אחר¹¹, ובמילא אין כאן את מי להעניש, כנ"ל¹². וזהו גם הטעם שצ"ל גם "שינוי מעשה" - ו"משנה מעשיו בולין לטובה" - כי רק אז לא נשאר שום רושם ממציאותו הקודמת (שניכרת במעשיו הקודמין) ונעשה מציאות חדשה לגמרי, ה"ה איש אחר".

ב

עפ"ז יבאר עומק כוונת המדרש דהתשובה היא "שוחד" שנוטל הקב"ה

ומעתה יש לבאר דבר נחמד. דהנה, בפרשתנו (י, יז) כתיב "כי ה' אלקיכם הוא אלקי האלקים גו' אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד". וצריך להבין בזה, הלא ההפרש בין "ישא פנים" ו"שוחד" הוא, שנשיאת פנים פירושה (בנוגע לפועל) ויותר על העונש הבא ע"י מחילת החטא לאדם (ולא שינוי הפסק לומר על חטא שהוא מותר וכיו"ב), משא"כ פעולת

(11) וכן "שינוי מקום", כדברי הרמב"ם "וגולה ממקומו . . . שגורמת לו להכניע ולהיות עניו ושפל רוח" (וראה גם ר"ן, הובא במהרש"א ר"ה שם) - שי"ל שזה נוגע בביטול מציאותו הקודמת.

(12) וי"ל דהלשון "מעבירין את רוע הגזירה" מתאים רק בדברים המבטלים את העון, אבל כשהאדם נעשה איש אחר יש כאן לא רק העברת רוע הגזירה אלא פעולה גדולה יותר.

(13) וראה ספרי נשא שם. ברכות כ, ב. ובכ"מ. וראה לקו"ש חכ"ד עמ' 73 הערה 4.

(14) וראה ספרי נשא שם.

(15) וראה בארוכה לקו"ש שם עמ' 74 ואילך.

(16) ולהעיר מזה"ב (רע"מ) קיז, ב: האי דייך צריך למהוי כגוונא . . . הוי' אחד דלא יקח שוחד. ע"ש.

שע"י תשובה כדבעי, נמחק ונעקר העון, ובמילא (מתכפר ונמחל ו) בטל העונש. ואופן ב', שהוא מצד שינוי הגברא - שע"י התשובה בטלה מציאות החוטא, שנעשה מציאות חדשה לגמרי, וכיון שהגברא אינו "אותו האיש שעשה אותן המעשים", א"א להעניש אותו עבור "אותן המעשים" [ועי"י ג"כ משנ"ת במק"א (לקו"ש חכ"ז עמ' 126) - שני הענינים, דכפרת העבירות (חפצא) וכפרת הגברא. ע"ש].

וי"ל נפקותא בפועל בין ב' האופנים - בנוגע להדברים שהם בגדר "מעוות לא יוכל לתקון" (קהלת א, טו. משנה חגיגה ט, א. יבמות כב, ב) שהוא מפני שתוצאת מעשה העבירה שלו קיימת, כמ"ש רש"י ביבמות (שם ד"ה השתא) ד"עונו גלוי ונזכר".⁴ ומעתה י"ל דזה שהתשובה אינה מועלת במצב כזה, היינו תשובה שאופנה הוא שינוי המעשה (ע"י החרטה על המעשה) - דכיון שהעון "גלוי ונזכר" אין ביכולת התשובה לשנותו, לפעול כפרה עליו [ובלשון רש"י בחגיגה (שם, ב ד"ה נטרד): שעשה דבר שאין לו רפואה]; אבל כאשר עושה תשובה גדולה יותר, עד שהתשובה היא באופן של "שינוי שם", שאינו "אותו האיש שעשה אותן המעשים", א"כ אין נפק"מ המצב (דתוצאת המעשה) דהעון.⁵ כיון שאין מעשה זה ש"ו.

(4) וראה גם רש"י חגיגה (ובהגהות הב"ח) שם (וברש"י שם סע"ב ד"ה באשת איש). תניא ספ"ז.
(5) ולהעיר משערי תשובה לאדמו"ר האמצעי (ח"ב מב, סע"ד. ועד"ז שם ח"א נד, ד), שע"י תשובה גדולה ביותר - "מתו פתאום... כל ממזרים כו". ע"ש. ועד"ז מצינו בחילול השם שאין לו

ובדרך זו יש ליישב שאלת המהרש"א (בחדא"ג - ר"ה שם) בלשון הפיוט ונתנה תוקף - "תשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה" - "דלא זכר הפייטן אלא אלו הגי'". ולמה לא הזכיר "שינוי השם ושינוי מקום".⁷

וע"פ הנ"ל י"ל בזה דהדברים המבטלים גזר דין (וכן העונש על חטא) נחלקים לשני סוגים:⁸ ג' הענינים ד"תשובה ותפלה וצדקה" מביאים כפרה (וביטול הגזירה) על ידי ביטול חפצא דהעון, וכלשון הרמב"ם ש"מתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו", והיינו דגם לאחר שגמר בלבו שלא יעשהו עוד, ה"ה מוסיף להתרחק "הרבה מן הדבר שחטא בו", וככל שמוסיף בזה - תשובתו מעולה יותר ומבטלת יותר את רושם העון [אלא שזה בלבד אינו מספיק, וכדי לבטל את העונש לגמרי צריכים גם תפלה⁹ וצדקה. וי"ל שזהו ע"ד שבזמן שביהמ"ק

כפרה מחיים (יומא פו, א. רמב"ם הל' תשובה ספ"א) - שע"י תשובה גדולה ביותר אפ"ל כפרה מחיים (כמבואר בשערי תשובה לר"י שער א' עיקר הי"ז. ש"ד (ס"ה. שם סט"ז)). - וראה לקו"ש ח"ז עמ' 200 הערה 49.

(6) וכן לא הובאו בירושלמי תענית פ"ב ה"א. סנהדרין פ"י ה"ב. - וגם לדיעה הא' בב"ר שם, ישנם רק ג' דברים אלו.

(7) וראה סה"מ תרצ"ט (ע' 249), שלמסקנת המהרש"א, הטעם שלא הזכירם הפייט הוא מפני שהם "בכלל התשובה שהוא שינוי מעשה". ע"ש.

(8) ראה חדא"ג וסה"מ תרצ"ט שם.
(9) ובזח"ג ק"א, ב; שם (רע"מ) ר"ז, ב - שהביא רק שינוי מקום שינוי השם ושינוי מעשה - מדבר בסוג הב'.
(10) ראה שערי תשובה לרבינו יונה פ"א העיקר ה"טו. וראה לקמן סוף ס"ב.

דכאשר אדם עומד בניסיון ואינו מתפעל מהמניעות והעיכובים שישנם על הליכתו לבטח בדרכי ה' - אזי הוא מגלה בעצמו כוחות עמוקים ונעלים שהיו חבויים בעמקי נפשו, ורק ע"י המאמץ בעמידה בניסיון הם מתגלים ומסייעים בידו.

ומשום כך, כבר בארבעים השנה של ההכנה לעבודה בניסיונות דאר"י, כבר היה זמן של ניסיון - בתורת הכנה. והוא ככתוב:² "וזכרת את כל הדרך אשר הלכך ה"א זה ארבעים שנה במדבר, למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא. ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתך למען הודעך כי לא על ה"אם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם".

נפיונות בכלל נחלקים לשני סוגים: נסיון העוני ונסיון העושר. גם במדבר היו שני סוגי נסיונות אלו, ושניהם היו במן:

במן היתה העשירות הגדולה ביותר: לכל לראש היה לחם זה "לחם מן השמים"; לא היתה בו פסולת;³ "כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים"; ועל כל אלה הביא המן עמו גם עשירות בגשמיות דהיו יורדים עמו אבנים טובות ומרגליות.⁴

ומאידך, היתה בו העניות הגדולה ביותר: וכב' הדעות בגמ'⁵ בטעם מה שעל המן נאמר "וירעיבך" - (א) "אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו" (אוכל היום ודואג על למחר, רש"י); (ב) "אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל" (באכילת המן טועם טעם כל המינים ואינו רואה אלא מן, רש"י).

ובאמת אין סתירה בין העניות הגדולה לעשירות המפולגה ששימשו יחדיו במן:

העשירות שבמן, עשירות כזו שאינה יכולה להיות במציאות ב"לחם מן הארץ" - הרי היא בשל היותו "לחם מן השמים", ענין אלוקי, ולא לוקי אין שום הגבלות כמוכן. ומשום הכי אף שירד המן ונתגשם ובא בעולם הזה התחתון - נשארה בו מהותו האלוקית, הבלתי-גבולית: לא היה בו פסולת; לא היה בו הגבלה והגדרה לטעמים מסויימים; ועד שהוא לא היה מוגבל למעלות של "אוכל" והביא עמו גם מעלות בעניינים נוספים כאבנים טובות ומרגליות שבאו איתו עמו.

והעניות שבמן באה מזה שירד לעולם החומרי: אותו "בלי גבול" נפלא ירד למטה

(2) פרשתנו ח, ב-ג.
(3) יומא ע"ה, ב.
(4) שם ע"א.
(5) שם.
(6) שם ע"ד, א.

בעולם התחתון, ובא כמתנת שמים דבר יום ביומו, בלי שום קשר להגבלות או לעבודת האדם. מידי יום מתנה חדשה לגמרי – ולכן מצד התחתונות שבאדם הורגש תכלית העניות כיון ש"אין לו פת בסלו". וכמו כן בהיותו "בלי גבול" ובלתי תלוי בגוון מסויים, לא היה בא בראיית האדם הגשמי והחומרי בציוור אוכל מסויים, ובשל כך היתה טענת העניות של "אינו רואה ואוכל".

ובסגנון אחר: כל רכוש, גשמי או רוחני, שיש לאדם – יש בו משהו שהוא ממש של האדם; משא"כ המן, אף שהיה תכלית העשירות, מ"מ לא הורגש אצל האדם בכלל שזהו "רכוש" שלו, ואדרבה זהו עבורו תכלית העניות, שאין לו שום השגה בעניינו של המן, ועד שאינו יכול להראות על שום דבר ולומר שהוא שלו.

וזהו דיוק לשון הכתוב "וירעיבך ויאכילך את המן": לא רק שהמן לא השביע את אוכליו (כלחם מן הארץ), אלא הוא עוד הוסיף רעבון. ולכאורה תמוה, תינח הא דלא השביע מהטעמים דלעיל, אבל מאיזה טעם הוא יוסיף ברעב?

וטעם הדבר: לכל דבר בעולם ישנה הגבלה, ישנו העניין שאליו משתייך הדבר, ולכל שאר ענייני העולם אין לו שום שייכות. ולדוגמא: לחם מן הארץ עניינו שהוא דבר מאכל, ואין לו שום קשר לעניינים שאינם אכילה. ויתר על כן: אפילו בתוך ענייני האכילה – שזהו עניינו דלחם – אין לו שום עניין עם מה שאינו לחם.

ומשום הכי, כשאדם מוגבל וגשמי אוכל לחם מן השמים, ה"ה מרגיש בו את העשירות הבלתי-גבולית שאינו יכול להשיגה ולתופסה (בהיותו גשמי) – ולכן אדרבה, ה"ה משתוקק ובא לרעב גדול יותר לעוד ועוד מאותו בלי גבול הנמצא בלחם, ומאידך מחמת הגבלתו אינו יכול לבוא לכל הבל"ג, וה"ה ברעב ותשוקה גדולה במאוד. דכיון שטועם בו טעם אחד, ומרגיש שיש בו בלי-גבול טעמים שאינו יכול לתפוס את כולם (מחמת הגבלתו) ה"ז עצמו מביאו לרעב!

בַּז זאת בתורת הכנה לכניסת ישראל לארץ, אשר שם יעברו בני את ב' הנסיונות דעשירות ועניות:

המשמעות של עמידה בניסיון העשירות היא ההכרה והידיעה ש"הוא הנותן לך כוח לעשות חיל"⁸ היפך הטעות ד"כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"; והמשמעות של העמידה בניסיון העניות היא ההכרה והידיעה ש"אין רע יורד מלמעלה" וכל האשם הוא

(7) וזהו סיום ל' הכתוב "ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך", ד"אבות" קאי כידוע על כוחות השכל שבנפש, והוא אשר הכתוב אומר שאפי' בשכל א"א אפשר לתפוס ולהגיע לבל"ג הלזה.

(8) דברים ח, יח.

פירש שינוי מעשה דהיינו ש"משנה מעשיו כו"ף לטובה כו"ף" (והענין ד"שב מרעתו" כלל במ"ש לפני כענין בפני עצמו, "ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו"). ושוב יל"ע מהו מקורו של הרמב"ם לענין "ומתרחק כו"ף".

ועוד יל"ע בגוף הדברים, דהנה הרמב"ם כאן מיירי אודות הנהגות ו"דרכי התשובה" של "השב" (מכבר), וא"כ מהו "ומשנה מעשיו כו"ף לטובה ולדרך ישרה", דאם לא שינה כל מעשיו לטובה (ועדיין יש לו מעשים לא טובים) – לא נגמרה תשובתו!

ולכן נראה, שמקורו דהרמב"ם הוא (גם) בכראשית רבה (פמ"ד, יב), וז"ל: "שלשה דברים מבטלים גזירות רעות . . . תפלה וצדקה ותשובה . . . ר' הונא . . . אמר אף שינוי שם ומעשה טוב . . . וי"א אף שינוי מקום". הרי שנתפרטו כאן שני דברים (א) תשובה, (ב) "ומעשה טוב" [ואף סדר דברי המדרש מתאים להסדר שבו נמנו הדברים ברמב"ם: צועק (תפלה), צדקה, מתרחק כו' (תשובה), משנה שמו, משנה מעשיו, וגולה ממקומו].

ומעתה י"ל דזוהי גם כוונת הרמב"ם, שמקודם מונה "מתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו", שזהו"ע התשובה הקשורה

עם חטא זה², ואח"כ (לאחר הענין ד"שינוי השם") מוסיף "ומשנה מעשיו כו"ף לטובה כו"ף" – "מעשה טוב" (ואח"כ "וגולה ממקומו כו"ף" – "שינוי מקום").

ועפ"ז י"ל, דמ"ש הרמב"ם "ומשנה מעשיו כו"ף לטובה", הוא (גם) פרט ב"שינוי שם" גופא [זוהי עומק הוספת ר"ה "אף שינוי שם ומעשה טוב" – ד"שינוי שם" ענינו (כמ"ש הרמב"ם, כנ"ל)³ ש"אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים", וא"א לומר שהוא אדם "אחר" ולא "אותו האיש שעשה אותן המעשים" עד ש"משנה מעשיו כו"ף לטובה ולדרך ישרה".

ועוד י"ל: כדי שהאדם ייפך לאיש "אחר", אינו מספיק שישנה מעשיו הרעים, אלא צ"ל ניכר בכ" ענייניו ש"אינו אותו האיש", ולכן צ"ל משנה גם מעשיו ודרכיו הטובים, שעושה אותם בתוספת הידור וכו', "משנה מעשיו כו"ף לטובה ולדרך ישרה" [ניעוויי בריטב"א ר"ה שם "שאפילו מעשים של רשות שאינם הגונים קצת הוא משנה". וראה חיבור התשובה להמאירי מאמר א ספ"ט].

וביארור הדברים, דהנה בענין כפרת החטא ומחילת העונש – יש לומר ב' אופנים. אופן א', שהוא מצד השינוי בהפצא דהעון –

(2) אלא שאינו עצם מעשה התשובה (גמירה בלב שלא יעשה עוד), שהרי מיירי באחד שכבר עשה תשובה – אלא ש"מתרחק הרבה כו"ף, כדלקמן בפנים.

(3) וראה ג"כ סמ"ג (מ"ע ט"ז) ור"ן, הובאו בחדא"ג מהרש"א שם (וצע"ק שלא הזכיר המהרש"א שמקורו ברמב"ם).

(1) ודווקא לומר שכוונת הרמב"ם היא כדברי אדו"ז באגה"ת (פ"א) שעזיבת החטא צ"ל באופן שיגמור בלבו ש"לא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במ"ע והן במל"ת", שצריך לַקבֵּץ עליו קיום כ"ה המצות – כי כנ"ל בפנים כאן קאי הרמב"ם ב"דרכי התשובה" של ה"שב" מכבר.

רק באדם ובעוונותיו, ומשום הכי לא יבעט בייסורים, ויקבלם בשמחה⁹.

וזהו מה שלמדים מן המן: ההשפעה הבאה מלמעלה ה"ה תכלית העשירות. דמצד האדם התחתון והחומרי, יושב בתי חומר, הרי שהכל בכל מכל כל הוא בגבול, אבל השפעה הבאה מהקב"ה ה"ה בתכלית העשירות והשפע הבלתי-גבולי.

ואם ירצה האדם "להתערב" בעצמו בענייני ההשפעה מלמעלה – אזי, לא זו בלבד שהוא לא ירוויח מאומה ("לא העדיף המרבה"¹⁰) – אלא אדרבה, הוא רק יביא נזק. הוא יכניס את ה"עניות" שלו גם בעניינים כאלו שבעצם הם תכלית העשירות.

הדרך הסלולה לקבל את העשירות דלמעלה – היא רק ע"י שהוא יפשיט את עצמו מבגדיו הצואים, מהרגשת עצמו כמציאות ודבר נפרד מהאלוקות, יסיר מעצמו את רצונותיו וההרגשה ד"כוחי ועוצם ידי", ותמורת כל זאת יישען בכל כוחו על אביו שבשמים מתוך ביטחון אמיתי. אזי, ייעשה הוא לכלי מחזיק ברכה להשפעות דלמעלה, גשמיות ורוחניות, שהגבלות הנבראים כשלעצמם לא יכולים לקבל.

חכמה ושכל נקראים "מזון": כמו שהמזון נכנס במעי האדם ונעשה דם וכשר כבשרו, כך החכמה שהאדם לומד מתאחדת עמו בתכלית והיו לאחדים¹¹. ובדוגמת החילוק בין לחם מן הארץ ללחם מן השמים, החילוק בין חכמה "מן השמים" – חכמת התורה, לחכמה "מן הארץ" – שכל אנושי, להבדיל.

כל החכמות, מלבד חכמת התורה, ה"ה מוגבלות, אין בהם שום דבר מעבר למה שהם. לא רק שאין בהם דברים שאינם שכל טהור, אלא שאפילו בענייני השכל יש לכל חכמה את ההגבלות וההגדרות שלה (בדוגמת לחם מן הארץ שיש בו רק טעם לחם ולא יותר), ועוד זאת שאפילו בתוך אותם ההגבלות וההגדרות יש לה גם בחי "פסולת".

אבל על-אף ההגבלה של השכל האנושי, ואדרבה בגללה, ה"ה "משביעה" את נפש האדם התחתון, כיון שהוא מרגיש שיש ברשותו את כל השכל ("יש לו פת בסלו" ו"רואה ואוכל"). ומטעם זה מביאים החכמות החיצוניות להרגשת ישות וגאווה.

אבל חכמת התורה: כולה אמת ואין בה שום פסולת ח"ו; היא בלתי-גבולית והיא כוללת בתוכה את כל הטעמים שבעולם; ועד שהיא מביאה עמה גם עושר גשמי (אבנים טובות ומרגליות) – תכלית העשירות. אבל בדיוק מטעם זה מרגיש האדם שאינו יכול לתפוס ולהשיג לגמרי, ותמיד הוא חש שאין לו בידו כלום, כיוון שכל כמה שילמוד – כך

⁹ ברכות ס, ב. אגה"ק סי' כב.

¹⁰ שמות טז, יח.

¹¹ ראה תניא פ"ה.

הידושי סוגיות

בענין דרכי השב בתשובה המבוארים ברמב"ם

יבאר דברי הרמב"ם לענין דרכי השב בתשובה, דיש ב' גדרים בכפרת חטא – מצד ביטול העון ומצד השתנות הגברא / עפ"ז יבאר עומק כוונת המדרש דהתשובה היא "שוחר" שנוטל הקב"ה

מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח. ע"כ.

והנה במפרשים (כס"מ, לח"מ ועוד) ציינו שמקור הדברים שנמנו ברמב"ם כאן הוא הא דגרסינן בר"ה (טז, ב) "ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם... צדקה צדקה שינוי השם שינוי מעשה... וי"א אף שינוי מקום". ויל"ע, דלכאורה עדיין אין בזה מקור למש"כ ברמב"ם "ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו" [ויעוי"ו ברש"י ר"ה שם דפי' "שינוי מעשה – שב מרעתו", הרי מקור לענין ההתרחקות. אבל הרמב"ם

יבאר דברי הרמב"ם לענין דרכי השב בתשובה, דיש ב' גדרים בכפרת חטא – מצד ביטול העון ומצד השתנות הגברא

כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ב ה"ד): מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם כו' ועושה צדקה כו' ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו שגלות

ירגיש את ריחוק ערכו והשגתו מהאמת והבל"ג של התורה.

ומשום הכי מביא לימוד התורה להרגש של שברון לבב, ביטול והכנעה להשי"ת, "יוסיף דעת יוסיף מכאוב"¹² – דכל כמה שלומד הוא מוסיף ברעבונו וצמאונו לדברי אלוקים חיים.

ועל-דרך-זה בתורה עצמה, ההבדל בין חלק הנגלה לפנימיות התורה: גליא דאורייתא, הגם שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה, לחם מן השמים, אך מכיון שנתלבשה בדברים תחתונים גשמיים ובשכל אנושי – שייכא בה איזה הגבלה, ועד שיכול להיות ח"ו מצב של "לא זכה נעשה לו סם כו"¹³ – פסולת. משא"כ בפנימיות התורה אין שום הגבלות ואין בה מקום לפסולת.

פנינים

דרוש ואגדה

נובד רישא דכל רישין

והיה אם שמוע תשמעו גו' ולעברו בכל לבבכם ובכל נפשכם

ולעברו בכל לבבכם – עבודה שהיא בלב. וזו היא תפלה, שהתפילה קרויה עבודה (יא, יג, רש"י)

תנן במס' ברכות (רפ"ה) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש", וכ' הרב המגיד ממעזריטש (או"ת ד"ה אין עומדין), ד"אין עומדין כו' אלא מתוך כובד ראש . . אל תתפלל בשביל דבר שחסר לך . . תתפלל על הכבידות שיש בראש . . בשכינה כביכול . . שיהי' כל כוונתו להשפיע בשכינת עוון . . כובד ראש היינו כובד של רישא דכל רישין".

ולכא' צ"ע, שהרי זהו הפך גדר התפילה ע"פ הלכה, שענינה בקשת צרכי האדם דוקא (רמב"ם הל' תפילה פ"א ה"ב-ד)?

וי"ל הביאור בזה, שכוונת הרב המגיד היא שצריך האדם להיות בדרגא נעלית בעבודת ה', שבטל לגמרי קמיי' ית', ועד שכל מציאותו אינה אלא ביטולו להשי"ת.

ובמילא זוהי בקשת צרכיו, דאינו צריך מאומה לעצמו, וכל מבוקשו וצרכיו אינם כ"א "צורך גבוה", שיתמלא רצון השכינה, ולכן מתפלל על "כובד" וחסרון השכינה כביכול, "רישא דכל רישין".

(עי' לקוטי שיהות הל"ד עמ' 73)

שלימות העבודה דקבלת-עול

והי' עקב תשמעו גו' ושמר ה' אלוךך לך את הברית ואת החסד

והי' עקב תשמעו – אם המצות הקלות שאדם דש בעקבו תשמעו. ושמר ה' וגו' – ישמור לך הבטחתו (ו, יב, רש"י)

ובמדרש נחומא (פרשתנו ב, וראה ד"ר פ"ו, ב) הובא כהמשך לזה – "לא תהא יושב ושוקל מצוותי של תורה", ו"הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה" (אבות רפ"ב).

ונמצא, שאף שחילקה התורה בין המצוות – "מצוה קלה" ו"מצוה חמורה", ובפירוש מצינו מצוה ששכרה מרובה ומצוה ששכרה מועט, מ"מ נדרש היהודי לקיים את כל המצוות באותה ה"קבלת עול" כי כולן מצוות ה' הנה, והרצון בכולן שווה הוא.

ולכאורה צריך הדבר ביאור: אם אכן רצון השי"ת שווה הוא בכל המצוות, והדבר מובן גם בשכל הפשוט, מדוע מזהירים רז"ל ש"לא תהא יושב ושוקל" כו' – הרי המצוות שוות הן, ומה מקום יש לחשוש שיחלקו ביניהן?

והביאור בזה: שלימות העבודה ד"קבלת עול" היא, שייבין בשכלו את החילוקים שבין המצוות – שהם חילוקים אמיתיים על פי התורה, ובכל זאת יקבל ע"ע העול לקיים כולם בשוה, ללא כל הפרש בין הקלה לחמורה – כי גם המצוה הקלה רצון השי"ת היא.

וזהו שכתב רש"י, שאף שידוע שמצוות אלו הן "קלות" ומצד השכל יש קס"ד שידוש אותן בעקביו, מ"מ עליו לקיימן בזהירות יתירה למעלה מטעם ושכל, מצד רצון ה' ששוה בכולן.

(ספר השיחות תשמי"ט עמ' 646)

(12) קהלת א, יח.

(13) יומא עב, ב. נתבאר בארוכה בקונו עין החיים לאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע פ"א ואילך. עיי"ש.